

Nieuws over Nederlandse kortschildkevers 3 – Steninae, Paederinae (Coleoptera: Staphylinidae)

Deze aflevering van een reeks artikelen over de Nederlandse kortschildkevers behandelt de subfamilies Steninae en Paederinae. Ook nu resulteerde een kritische revisie van het beschikbare materiaal in de ontdekking van een aantal nieuwe soorten voor de Nederlandse fauna: *Stenus contumax*, *S. butrintensis*, *S. umbratilis*, *Astenus serpentinus* en *Lathrobium dilutum*. Deze vijf soorten kwamen altijd al in ons land voor, maar zijn tot nu toe steeds verward met hun naaste verwanten en daardoor over het hoofd gezien. *Stenus scrutator* blijkt ten onrechte uit ons land te zijn gemeld maar werd onlangs alsnog op meerdere plaatsen in de Weerribben ontdekt. Hetzelfde gaat op voor *Sunius propinquus*, die in Zeeuws-Vlaanderen ontdekt werd. Deze zuidelijke soort breidt zich mogelijk naar het noorden uit. Daarnaast dient een viertal *Stenus*-soorten voor de Nederlandse fauna geschrapt te worden, aangezien het voorkomen gebaseerd bleek op onjuist gedetermineerde exemplaren: *Stenus sylvester*, *S. cautus*, *S. ludyi* en *S. flavipalpis*.

Entomologische Berichten 64(4): 113-121

Trefwoorden: faunistiek, verspreiding, determinatiekenmerken

Inleiding

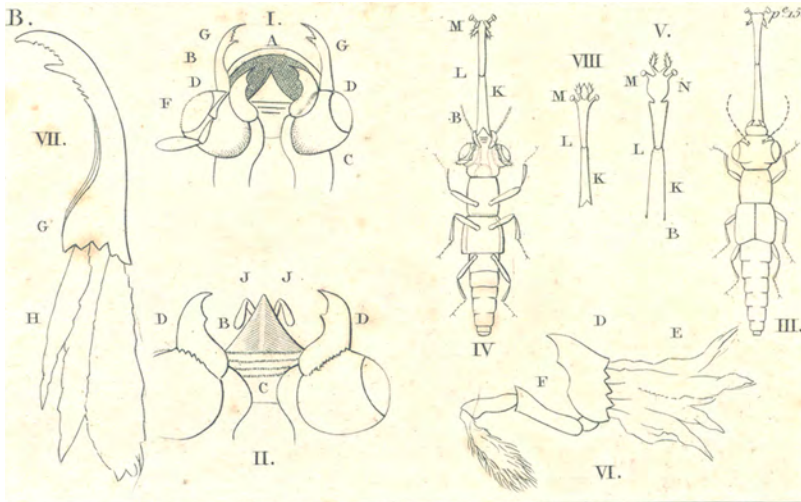
Deze derde aflevering beschrijft de resultaten van een revisie van het Nederlandse materiaal van de subfamilies Steninae en Paederinae. De eerste subfamilie is in ons land vertegenwoordigd door 77 soorten van het genus *Stenus* en *Dianous coeruleus* (Gyllenhal). Steninen zijn relatief eenvormig en hebben een zeer karakteristieke habitus. Zo nemen de grote uitpuilende ogen de gehele zijkant van de kop in beslag en is het achterlijf meestal rolrond. Daarnaast zijn deze zichtjagers voorzien van een zeer gespecialiseerde onderlip (labium), die dienst doet als een uitklapbaar vangmechaniek. Dit vormde al in 1835 aanleiding voor een gedetailleerde studie (figuur 1; Thion 1835, Betz 1998).

Oscar Vorst

Poortstraat 55
3572 HD Utrecht
vorst@xs4all.nl

Vertegenwoordigers van de Paederinae bezitten meestal een relatief afgeplat lichaam en leiden deels een verborgen bestaan. Diverse soorten worden relatief vaak in de bodem aangetroffen, waar zij al dan niet in associatie met kleine zoogdieren als muizen, hamsters en mollen leven. Dit geldt bijvoorbeeld voor vertegenwoordigers van de genera *Medon*, *Sunius* en *Pseudomedon*. De soorten van *Lithocharis* en *Rugilus* leven voornamelijk in rottend materiaal van plantaardige oorsprong. Andere paederinen, zoals *Scopaeus*- en *Astenus*-soorten hebben vaak een voorkeur voor schaars begroeide warme biotopen, zoals heidevelden en zandige rivieroeveren. Zeer opvallend zijn de *Paederus*-soorten: zij zijn voorzien van een oranjezwart bandenpatroon, dat vermoedelijk dient als waarschuwing voor predatoren. De soorten van dit genus bevatten namelijk een toxine: pederine. Bij mensen kan dit huidirritaties en een vorm van oogontsteking veroorzaken (Frank & Kanamitsu 1987). De biosynthese van deze verbinding blijkt afhankelijk van de aanwezigheid van endosymbiotische bacteriën (Kellner 2002).

Gebruikte afkortingen: NME = Natuurmuseum Enschede; NNM = Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, Leiden; ZMA = Zoologisch Museum Amsterdam; cBD = collectie M.B.P. Drost, Wadenoijen; cCS = collectie J.C.P.M. van de Sande, Amsterdam; cOV = collectie O. Vorst, Utrecht; cTH = collectie T. Heijerman, Wageningen; Fr = Friesland, Gr = Groningen, Dr = Drente, Ov = Overijssel, Fl = Flevoland, Ge = Gelderland, Ut = Utrecht, NH = Noord-Holland, ZH = Zuid-Holland, Ze = Zeeland, NB = Noord-Brabant, Li = Limburg.

Figuur 1. Illustratie over de monddelen van *Stenus*, overgenomen uit Thion (1835): 'Description des organes de la manducation chez les Stènes'. Figuurtjes III en IV tonen de monddelen in uitgeklapte positie.

Illustration on the mouthparts of *Stenus* by Thion (1835): 'Description des organes de la manducation chez les Stènes'. Figures III and IV show the mouthparts in protruded position.

Soortbesprekingen

Steninae

[*Stenus sylvester* Erichson]

Van deze soort, die lange tijd alleen vermeld werd van Breda (Everts 1898, Everts 1906), zag ik geen Nederlandse exemplaren. In de collectie Everts bevindt zich onder deze naam slechts een briefje van zijn hand: 'Was in de col. Heylaerts, maar sedert verloren gegaan. det. Fauvel'.

Recent meldt Van Stuivenberg (1997) de soort nog van Haren (8.xii.1940, 1 ex, Van Nidek, ZMA), Horst (.viii.1974, 1 ex, Van de Sande, cCS) en Oisterwijk (.vi., 1 ex, De Vos tot Nederveen Cappel, NNM). Deze exemplaren behoren echter tot andere soorten, respectievelijk *Stenus nitidiusculus* Stephens en *S. providus* Erichson (2 exx). Daarnaast worden in dezelfde publicatie nog vier vondsten uit de collectie Sterrenburg genoemd die door de auteur destijds niet gecontroleerd konden worden (mond. med. Van Stuivenberg): Bennekom (.vii.1951, 1 ex), Woold (10.v.1985, 1 ex), De Zilk (4.viii.1962, 1 ex) en Oostvoorne (7.vi.1975, 1 ex). In de collectie Sterrenburg, inmiddels in het ZMA beland, is echter onder de naam *S. sylvester* geen materiaal van deze vindplaatsen aanwezig. Vermoedelijk zijn betreffende exemplaren opnieuw op naam gebracht. Wel bevindt zich in het ZMA een exemplaar van Helenaveen (21.v.1989) onder deze naam. Dit is een vrouwelijk exemplaar van vermoedelijk *S. providus* en zeker geen *S. sylvester*.

Ik stel voor *S. sylvester* voor de Nederlandse fauna te schrappen. Bewijsexemplaren ontbreken en bovendien lijkt het voorkomen in ons land weinig aannemelijk. Zo wordt *S. sylvester* niet vermeld in de recente Belgische catalogus (Bruge *et al.* 2001) en is hij in aangrenzend Duitsland zeer zeldzaam (Horion 1963, Köhler & Klausnitzer 1998).

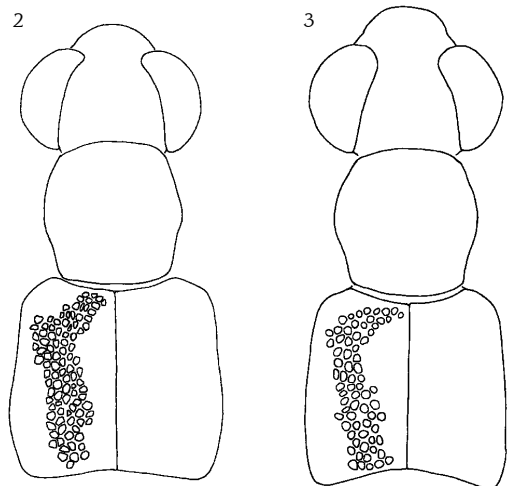
Stenus scrutator Erichson

Materiaal **Ov**: Weerribben, 27.v.2001, 1 ♀, Vorst (cOV); Ibid., Meente-

weg, 26.v.2001, 1 ♀, Vorst (cOU); Ibid., Wol-dakkers, 2.ix.2001, 1 ♂, Drost (cBD).

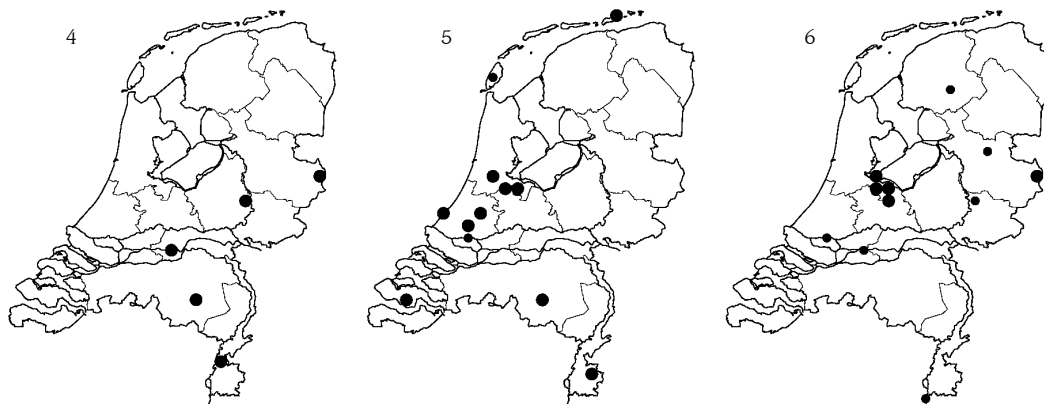
Stenus scrutator is een voorbeeld van een soort die tot nu toe onterecht uit ons land werd gemeld: al het collectie-materiaal blijkt namelijk tot andere soorten te behoren, meest *S. lustrator* Erichson. Slechts enkele recente vondsten uit de Weerribben hebben werkelijk betrekking op deze soort! De provincies Noord-Holland en Limburg, de enige twee die door Brakman (1966) vermeld worden, komen te vervallen. Materiaal van het Amsterdamse Bos (Nonnekens 1965) en Naarden behoort tot andere soorten, evenals het exemplaar uit Sittard (Everts 1917). Recenter vondsten van Kalenberg, Haaksbergen en Deurne (Van Stuivenberg 1997) blijken na revisie van het materiaal eveneens op *S. lustrator* betrekking te hebben.

De verwisseling van vrouwtjes van *S. scrutator* met *S. lustrator* is te verklaren uit de nadruk die op de kleur van de dijen wordt gelegd als determinatiekenmerk. Vooral bij geprepareerde exemplaren zijn de iets lichtere bases van de dijen bij *S. lustrator* niet altijd even makkelijk te herkennen. *Stenus scrutator* verschilt van *S. lustrator* echter eenduidig door de duidelijk dichter gestippelde dekschilden (figuren 2-3). Vooral op de zijden, waar de bestippling het dichtst is, zijn de tussenruimtes gereduceerd tot smalle richels, ongeveer zoals dat ook bij *S. clavi-cornis* (Scopoli) het geval is. Verder is bij *S. scrutator* de breedte van de kop in verhouding tot de dekschilden geringer dan bij *S. lustrator* (figuren 2-3). Ook zijn de eerste

Figuren 2-3. Kop, halsschild en dekschilden van **2** *Stenus scrutator* ♀, Weerribben, en **3** *S. lustrator* ♀, Zandvoort. Puntering op de dekschilden is slechts deels weergegeven. Schaallijn = 500 µm.

Head, pronotum and elytra of **2** *Stenus scrutator* ♀, Weerribben, and **3** *S. lustrator* ♀, Zandvoort. Punctuation of elytra is only partly drawn. Scale = 500 µm.

Figuren 4-6. Verspreiding van **4** *Stenus contumax*, **5** *S. butrintensis* en **6** *S. pallitarsis* in Nederland. Kleine stippen = slechts waarnemingen van voor 1900.

Distribution of 4 Stenus contumax, 5 S. butrintensis and 6 S. pallitarsis in The Netherlands. Small dots = only records prior to 1900.

tergieten tussen de puntering duidelijk gechagrineerd. Bij *S. lustrator* ontbreekt deze chagrineringsdoorgaans vrijwel geheel, waardoor de tergieten een veel glimmender indruk maken.

***Stenus morio* Gravenhorst**

Materiaal **Ov**: Hengelo, 20.vi.1940, 1♂, 21.vi.1940, 1♂, 7.ix.1940, 1♂, 30.iv.1941, 1♀, Boelens (ZMA); *Ibid.*, De Bollen, 26.vi.1940, 2♂, 18.iv.1942, 1♂, Boelens (NME, ZMA).

Een groot deel van het materiaal dat als *Stenus morio* gedeetermineerd is blijkt na revisie tot andere soorten gerekend te moeten worden. Van de 45 onderzochte exemplaren behoren er slechts zeven tot *S. morio*. Deze stammen alle uit de omgeving van Hengelo, waar zij in de jaren 1940 tot en met 1942 werden verzameld door de kortschildspecialist W.C. Boelens. De soort blijkt in het verleden onder meer verwisseld te zijn met *S. atratulus* Erichson (13 exx), *S. argus* Gravenhorst (9 exx), *S. melanarius* Stephens (9 exx) en *S. canaliculatus* Gyllenhal (5 exx). Naast Overijssel noemt Brakman (1966) *S. morio* voor alle provincies behalve Groningen. Van de provincies Gelderland, Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland, Noord-Brabant en Limburg is slechts onjuist gedeetermineerd materiaal gezien; deze komen dus te vervallen. Van de provincies Friesland, Drente en Zeeland is geen materiaal gezien, maar gezien de zeldzaamheid van *S. morio* en de misinterpretatie van zijn identiteit door de Nederlandse coleopterologen lijkt het voorkomen in deze provincies onwaarschijnlijk.

[*Stenus cautus* Erichson]

Deze soort, die tot de publicatie van Puthz (1966) bekend stond onder de naam *S. vafellus* Erichson, komt te vervallen voor de Nederlandse fauna. Al het materiaal onder deze naam behoort tot andere soorten, voornamelijk *S. fuscipes* Gravenhorst en *S. europaeus* Puthz. Ongelukkigerwijs was vóór 1966 de naam *S. cautus* in gebruik voor wat nu *S. europaeus* heet, ook in het standaardwerk *Die Käfer Mitteleuropas* (Lohse 1964). De ruime verspreiding die *S. cautus* volgens de verspreidingsatlas van de Nederlandse Steninae (Van Stuivenberg 1997) zou kennen is wellicht terug te voeren op deze verwarrende situatie.

***Stenus contumax* Assing** nieuw voor Nederland

Materiaal **Ov**: Denekamp, 6.viii.1932, 1♂, Reclaire (ZMA) – **Ge**: Gietelo, 20.iv.1992, 1♂, Vorst (cOV); Neerijnen, 26.iii.2001, 1♂, Drost (cBD) – **NB**: Eindhoven, omg., 3.iii.1950, 1♂, Berger (NNM) – **Li**: Grevenbicht, aanspoelsel Maas, 28.xii.1999, 2♂ 2♀, Vorst (cOV).

Deze *Stenus*-soort, die pas in 1994 werd beschreven (Assing 1994), blijkt in ons land niet zeldzaam te zijn. Tot nu toe is hij slechts uit Noordwest-Duitsland en de omgeving van Bordeaux gemeld (Assing 1994), maar hij kent ongetwijfeld een ruimere verspreiding.

Stenus contumax behoort tot de *S. pusillus*-groep, die in Midden-Europa door nog drie soorten vertegenwoordigd is: *S. pusillus* Stephens, *S. nanus* Stephens en *S. assequens* Rey. Alledrie komen ze ook in Nederland voor, waar *S. pusillus* verreweg de algemeenste soort is. Deze laatste onderscheidt zich van de andere door het bezit van een opvallend 'bobbelig' halsschild. Identificatie van de overige drie soorten op uiterlijke kenmerken is zeer lastig. Geïsoleerde vrouwtjes zijn dan ook niet altijd met zekerheid te determineren. Goede afbeeldingen van de aedeagus van *S. contumax* zijn te vinden in de originele beschrijving (Assing 1994) en (gereproduceerd) in Assing & Puthz (1998). Deze laatste referentie geeft ook een determinatiesleutel gebaseerd op kenmerken van het mannelijk genitaal. Van de verwante soorten zijn accurate aedeagusafbeeldingen te vinden in Lohse (1989).

Over de ecologische voorkeuren van *S. contumax* is tot nu toe weinig bekend. De typeserie is afkomstig van verschillende locaties in het stedelijk gebied van Hannover. Het gaat hierbij om een aantal sterk antropogeen beïnvloede terreinen, waar hij met behulp van bodemvallen verzameld werd: een regelmatig gemaaid grasveld in een volkstuincomplex (hier ook onder heggen en in borders), een ruderaal terrein en een schoolterrein (Assing 1994). Afgaand op het tot nu toe bekende verspreidingspatroon (figuur 4) lijkt *S. contumax* in ons land een minder extreme cultuurvolger dan in de omgeving van Hamburg. Ook de omstandigheden op de Nederlandse vindplaatsen – voor zover bekend – duiden hier op. Zo werd het exemplaar uit Gietelo verzameld aan de schaars begroeide oever van een sloot, die echter niet lang geleden vergraven was. Op deze zandige oever met lemige plekjes is verder onder meer een aantal kevers karakteristiek voor oevers verzameld: *Bembidion semipunctatum* (Dono-

van), *Bledius terebrans* (Schiodte), *Stenus comma* LeConte, *Heterocerus marginatus* (Fabricius), *H. fenestratus* (Thunberg) en *Limnichus pygmaeus* (Sturm). Enkele andere vondsten van *S. contumax* zijn geassocieerd met de grote rivieren: bij Grevenbicht werd hij aangetroffen in hoogwateraanspoelsel, net zoals te Neerijnen. Overigens is het Franse materiaal (deels) afkomstig van aanspoelsel van de Garonne (Assing 1994).

Dat het voorkomen van *S. contumax* in Noordwest-Europa niet berust op recente immigratie, hetgeen in lijn zou zijn met de beschrijving van deze soort op grond van louter recent materiaal, blijkt uit de aanwezigheid van ouder materiaal in de openbare collecties. Het oudste exemplaar werd verzameld in Denekamp in 1932 door Reclaire. Overigens heeft de vermelding voor Bordeaux ook betrekking op ouder materiaal (1932-1939; Assing 1994). Gezien de momenteel bekende vindplaatsen mag worden aangenomen dat *S. contumax* in West-Europa een ruime verspreiding kent.

Stenus butrintensis Smetana nieuw voor Nederland

Materiaal *Stenus butrintensis* – **Fr**: Schiermonnikoog, 18.iv.1979, 1 ♀, Van Stuivenberg (NME) – **Ut**: Loenersloot, 6.v.1934, 1 ♀, Broerse (ZMA); Vreeland, 28.iv.1918, 1 ♀, MacGillavry (ZMA) – **NH**: Amsterdamsche Bosch, 31.v.1958, 2♂ 1 ♀, 2.vi.1958, 1 ♀, 30.vi.1958, 1 ♂, Nonnekens (ZMA; Nonnekens 1961 als *S. pallitarsis*); Ankeveen, 25.v.1919, 1 ♀, Van der Wiel (ZMA); Ibid., 20.ii.1920, 1 ♂, Broerse (ZMA); Texel, .vi., 1♂, Groll (NNM-Everts) – **ZH**: Den Haag, .iii., Everts (NNM-Everts); Hillegersberg, 1.iv.1893, 1 ♀, Kempers (ZMA); Ibid., 2.v.1922, 1 ♀, Reclaire (ZMA); Loosduinen, .v., 1 ♀, Everts (ZMA); Ibid., 8.iii.1923, 1 ♀, J. van der Vecht (NNM); Reeuwijk, .i.1965, 2♂, Berger (NNM); Rotterdam, .iv., 1 ♀, .v., 1 ♀, Snellen (NNM-Everts) – **Ze**: Nisse, 16.ix.1951, 1 ♂, Brakman (NNM) – **NB**: Wintelre, Grootmeer, 4.vi.1994, 1♂, Van de Sande (cCS; Cuppen *et al.* 1995 als *S. pallitarsis*) – **Li**: Nuth, 10.iii.1967, 1 ♀, 24.iii.1967, 1 ♂, Blokland (NME).

Stenus pallitarsis – **Fr**: Heerenveen, 1 ♀, Jaspers (NNM-Everts) – **Ov**: Denekamp, 26.v.1917, 1 ♀, Van der Wiel (ZMA); Oldenzaal, .vii.1906, 1 ♀, MacGillavry (ZMA); Ommen, .vi., 1 ♀, Everts (NNM-Everts) – **Ge**: Warnsveld, .vii., 1 ♀, Groll (NNM-Everts); Ibid., 20.vii., 1 ♀, Veth (NNM) – **Ut**: Baarn, 16.v.1922, 1 ♀, Van der Wiel (ZMA) – **NH**: Bussum, 3.x.1909, 1 ♀ (ZMA); Hilversum, .v.1907, 1 ♀, MacGillavry (ZMA); Ibid., 11.v.1919, 1 ♀, 21.v.1925, 1 ♀, Nonnekens (ZMA); Ibid., 17.viii.1926, 1 ♀, 23.viii.1926, 1 ♀, Reclaire (NNM, ZMA); Naardermere, Eendenkooi, 16.iii.1926, 1 ♀ (ZMA) – **ZH**: Gorinchem, .v., 2♀, Everts (NNM-Everts, ZMA); Ibid., .v.1875, 1 ♀, Leesberg (ZMA); Rotterdam, 1 ♂, Veth (NNM) – **Li**: Eijsden, .vii., 2 ♀, Everts (NNM-Everts).

Stenus butrintensis, vernoemd naar de typelocaliteit, het Butrintmeer in Albanië (Smetana 1959), is nauw verwant aan *S. pallitarsis* Stephens. Sinds enige tijd is hij ook bekend van de Britse Eilanden (Allen 1978) en met het voorkomen in ons land moest dan ook rekening worden gehouden. Revisie van het Nederlandse *S. pallitarsis*-materiaal leverde een reeks vindplaatsen van deze soort op.

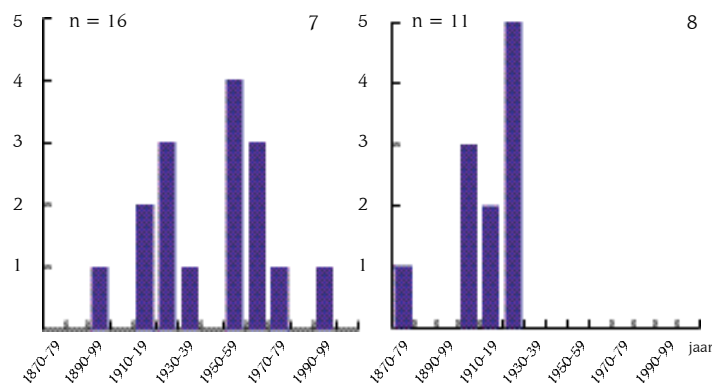
Het onderscheid van beide soorten op uiterlijke kenmerken is niet goed mogelijk. De mannetjes zijn aan de hand van het genitaal, met name de parameren, eenvoudig te determineren. Afbeeldingen van het genitaal zijn te vinden in de originele soortbeschrijving (Sme-

tana 1959), de uitgebreide publicatie van Allen (1978) en Puthz (1972). De afbeeldingen uit het laatste werk zijn deels gereproduceerd in Die Käfer Mitteleuropas (Lohse 1989), omdat met het voorkomen in Midden-Europa rekening werd gehouden. In de meeste populaties van *S. pallitarsis* is de verhouding tussen mannetjes en vrouwtjes zeer scheef, waarbij de mannetjes in de minderheid zijn. Puthz (in Allen 1978) noemt een verhouding van 1:60, maar merkt op dat de mannetjes in het zuiden van het areaal minder zeldzaam zijn. Onder de twintig Nederlandse exemplaren van *S. pallitarsis* is maar een mannetje. Gelukkig kunnen de vrouwtjes meestal gedetermineerd worden aan de hand van het 'apical sclerite'. Dit sklerietje ligt vrij in de membraan van het laatste achterlijfsegment. Bij gedroogde exemplaren is het, zelf na opweking, niet altijd even eenvoudig vrij te prepareren. Daarnaast is de vorm ook variabel. Zowel Allen (1978) als Puthz (1972) geven voor beide soorten overtuigende afbeeldingen van dit skleriet.

Het areaal van *S. butrintensis* strekt zich uit van Turkije en de Balkan over Italië en Frankrijk tot in Zuidoost-Engeland en Nederland (Smetana 1959, Puthz 1971, Allen 1978, Dauphin 1993, Ciceroni *et al.* 1995). Uit Duitsland en België werd hij tot nu toe niet gemeld (Köhler & Klausnitzer 1998, Köhler 2000, Bruge *et al.* 2001). In ons land ligt het zwaartepunt van voorkomen in het (westelijk) kustgebied. In het zuiden zijn slechts twee vondsten in het binnenland bekend (figuur 5). Het lijkt waarschijnlijk dat het hier de meeste noordelijke vindplaatsen op het Europese vasteland betreft en dat de areaalgrens dus (deels) door Nederland loopt. Overigens kent *S. pallitarsis* in ons land een ruimere verspreiding (figuur 6).

Over de ecologische voorkeuren van *S. butrintensis* is weinig bekend. Hyman & Parsons (1994) vatten het voor Zuid-Engeland als volgt samen: 'has been recorded from wetlands and also found at the margins of freshwater', een omschrijving die echter op de meeste *Stenus*-soorten van toepassing is. Het Nederlandse verspreidingspatroon duidt op een mogelijke voorkeur voor laagveenmoerassen.

Er zijn opvallend weinig recente vondsten van *S. butrintensis*. Het merendeel werd verzameld in de 19e eeuw en de eerste helft van de 20ste eeuw (figuur 7). In de afgelopen 35 jaar is de soort maar twee maal verzameld. Gevreesd moet dan ook worden dat deze 'aanwinst' voor de fauna een bedreigde soort is. *Stenus pallitarsis* is waarschijnlijk zelfs uit

Figuren 7-8. Vondsten van 7 *Stenus butrintensis* en 8 *S. pallitarsis* in Nederland per decennium.

Records of 7 *Stenus butrintensis* and 8 *S. pallitarsis* in The Netherlands per decade.

Nederland verdwenen: de laatste waarneming dateert van 1926 (figuur 8).

Stenus umbratilis (Casey) nieuw voor Nederland

Materiaal **Fr**: Beetsterzwaag, 9.vi.1922, 1♀, Reclaire (ZMA) – **Ov**: Denekamp, .v.1918, 1♀, MacGillavry (ZMA); Kalenberg, 26.v.1973, 1♀, Van Stuivenberg (ZMA).

Van deze holarctische soort werd een aantal inlandse exemplaren ontdekt na revisie van materiaal van *S. pubescens* Stephens. Het zwaartepunt van het Europese areaal van *S. umbratilis* ligt in Noord-Europa; in Midden-Europa is het een zeldzame soort.

Stenus umbratilis lijkt nog het meest op *S. pubescens*, maar kan met de tabel in Lohse (1964) vrij eenvoudig op naam gebracht worden. De mannetjes van *S. pubescens* hebben opvallend verbrede parameren. De vrouwtjes verschillen in de vorm van het laatste sterniet: bij *S. umbratilis* is dit in een afgeronde spits uitgetrokken, terwijl het bij *S. pubescens* puntig van vorm is (Lohse 1964). Daarnaast is *S. pubescens* over het algemeen beduidend forser gebouwd dan *S. umbratilis*.

Stenus umbratilis is een echt noordelijke soort (Horion 1963), waarvan de zuidgrens van het areaal door ons land loopt. In België ontbreekt hij (Bruge *et al.* 2001). Van de achttien in Duitsland onderscheiden keverdistricten is hij slechts van drie noordelijke districten bekend: Weser-Emsgebied, Schleswig-Holstein en Mecklenburg-Vorpommern (Köhler & Klausnitzer 1998). Meer naar het noorden toe in Denemarken en Fennoscandië wordt hij steeds algemener (Hansen 1996, Silfverberg 1992). *Stenus umbratilis* is recent ook uit Noord-Polen (Maciejewski 1994) en Slowakije gemeld (Jelinek 1993). Op de Britse Eilanden is het een lokaal voorkomende soort (Tottenham 1954, Anderson *et al.* 1997).

Over de ecologisch voorkeuren van deze soort in onze contreien is weinig bekend. Koch (1989) noemt hem echter stenotoop, hygroofiel en ripicoel en meldt het voorkomen aan een meeroever. Daar *S. umbratilis* hier aan de zuidgrens van zijn areaal leeft, heeft hij mogelijk een voorkeur voor koelere habitats zoals venen en moerasbossen. Wellicht komt deze soort op meer plaatsen in Nederland voor dan nu bekend is maar is hij tot nu toe met *S. pubescens* verward.

[Stenus ludyi Fauvel]

Deze soort werd op grond van een enkel exemplaar (Vijlen, 12.i.1969, 1♂, A. Teunissen, NME) voor de fauna gemeld (Van Stuivenberg 1997). Na preparatie van het genitaal blijkt het om een enigszins afwijkend exemplaar van *S. impressus* Germar te gaan. *Stenus ludyi* vervalt hierdoor voor de Nederlandse fauna. Hij is overigens ook niet bekend uit België (Bruge *et al.* 2001) en aangrenzend Duitsland (Köhler & Klausnitzer 1998).

Stenus ochropus Kiesenwetter

Materiaal **Li**: Bemelen, .vi.1967, 2 exx, Berger (NNM); Ibidem., 12.ix.1977, 1♂, Van Stuivenberg (NME); Wijlre, 7.ii.1977, 1♂, Heijerman (cTH).

Deze soort kent in Nederland een veel beperktere verspreiding dan werd aangenomen. Van Gelderland, Utrecht, Zuid-Holland, Noord-Brabant en Limburg, de provincies die door Brakman (1966) voor *S. ochropus* opgevoerd worden, zag ik slechts juist gedetermineerd materiaal van deze laatste provincie. Materiaal van Utrecht (NNM-Everts) en Hollandsche

Rading (ZMA) behoort tot *S. impressus*, van Hillegersberg (NNM-Everts) tot *S. palustris* Erichson, van Eindhoven (NME) tot *S. flavipes* Stephens. Materiaal van Gelderland en Noord-Brabant van voor 1967, waarop Brakman (1966) zich gebaseerd zou kunnen hebben, kon niet getraceerd worden en is wellicht na herterminatie onder een andere naam opgeborgen. Daarmee is *S. ochropus* slechts met zekerheid uit Limburg bekend.

[Stenus flavipalpis Thomson]

Everts kende deze soort niet van ons land (Everts 1898, 1922). Voor zover valt na te gaan is de eerste vermelding van deze soort terug te voeren op Horion (1963), die op gezag van Brakman één enkele vondst voor Nederland meldt: bij Rhenen in aanspoelsel van de Rijn. Een vrouwelijk exemplaar met corresponderende etiketgegevens in het ZMA (Rhenen, 14.i.1937, Reclaire) behoort echter niet tot *S. flavipalpis* maar tot *S. pallipes* Gravenhorst. Opmerkelijk genoeg noemt Brakman in zijn catalogus (Brakman 1966) niet de provincie Utrecht maar wel Gelderland. In de openbare collecties werd echter geen materiaal aangetroffen uit deze provincie dat als basis gediend kan hebben voor deze vermelding. Ook Van Stuivenberg (1997) zag geen exemplaren van Gelderland. Het lijkt dan ook waarschijnlijk dat per abuis de verkeerde provincie is vermeld. Rhenen, en daarmee de provincie Gelderland, komen dus te vervallen.

Sindsdien is nog een drietal vondsten van *S. flavipalpis* gepubliceerd op grond van oud materiaal (Van Stuivenberg 1997): Vlieland, 1.viii.1931, 1 ex; Kortenhoef, 7.iii.1925, 1 ex; Pietersberg, 11.vi.1959, 1 ex (alle ZMA). Bijbehorende exemplaren zijn in het ZMA echter niet te traceren. Daarom dient *S. flavipalpis*, in ieder geval voorlopig, te vervallen voor de Nederlandse fauna. Het voorkomen in de aangrenzende gebieden in acht nemende mag de aanwezigheid van deze soort in ons land niet worden uitgesloten. Recent is hij in België ontdekt (Drugmand 1988), terwijl hij in Duitsland slechts in het uiterste noordwesten schijnt te ontbreken (Köhler & Klausnitzer 1998).

Paederinae

Astenus serpentinus (Motschulsky) nieuw voor Nederland

Materiaal *Astenus serpentinus* – **NB**: Bergen op Zoom, .vii., 1♂, Everts (NNM-Everts); Breda, 1♀, Heijlaerts (NNM-Everts); Eindhoven, omgeving, 1948, 1♂ 1 ex, 24.ii.1952, 1 ex, .iii.1963, 1 ex, Berger (NNM); Leenderstrijp, 13.x.1956, 1♂, Van der Wiel (ZMA); Oerle, 23.v.1947, 1 ex, Berger (NNM); Oosterwijk, .vii.1906, 1♀, MacGillavry (ZMA) – **Li**: Exaeten, .i., 1 ex, .iv., 1♂, .v., 1 ex, .x.1885, 1 ex, Wasmann (NNM-Everts); Meinweg, 5.ix.1998, 1 ex, Heijerman (cTH). *Astenus procerus* – **Ge**: Doorwerth, 16.viii.1955, 1 ex, Van der Wiel (ZMA); Ede, 18.iv.1927, 1 ex, Van der Wiel (ZMA); Ellecom, .vi.1871, 1♂, Kinker (ZMA); Nunspeet, .viii.1921, 1♂ 1 ex, .viii.1923, 1 ex, 6.vi.ii.1925, 1 ex, 30-31.vii.1934, 1 ex, MacGillavry (ZMA); Otterlo, 6.v.2000, 1♀, Vorst (COV); Putten, .iv.1906, 1 ex, MacGillavry (ZMA); Velp, Beekhuizen, .viii.1866, 1 ex, Kinker (ZMA); Wezep, .viii.1918, 1 ex, P.v.D. (ZMA) – **Ut**: De Bilt, .iii., 1♀, Six (NNM-Everts); Soest, 8.x.1927, 1 ex, Reclaire (ZMA) – **NH**: Hilversum, 1.x.1925, 1 ex, 29.ix.1929, 1 ex, 23.iii.1930, 1 ex, 13.x.1930, 1 ex, 23.viii.1940, 1 ex, Reclaire (ZMA); Ibid., 5.x.1930, 2 exx, Van der Wiel (ZMA) – **ZH**: Den Haag, .v.1883, 1 ex, Leesberg (ZMA); Scheveningen, .iv., 1 ex, Everts (NNM-Everts) – **Ze**: Oostkapelle, 5.viii.1948, 1♂, 1.xii.1953, 1♂, 7.x.1956, 1♂, Brakman (NNM) – **Li**: Bemelen, 20.ix.1937, 1 ex, Van der Wiel (ZMA); Cadier en Keer, .vii.1968, 1♀, Berger (NNM); Schin

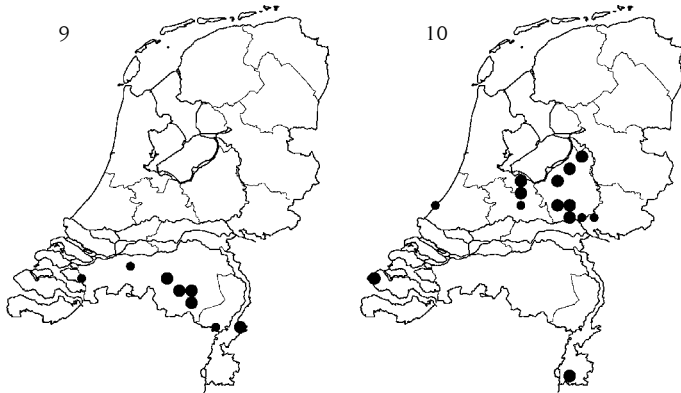
op Geul, 19.ix.1929, 1 ex, 11.ix.1930, 2 exx, 15.ix.1935, 1 ex, Van der Wiel (ZMA); *Ibid.*, 8.vi.1931, 1 ex, Reclaire (ZMA).

Deze soort werd door Jarrige (1949) en Coiffait (1960), onder de naam *Astenus subditus* (Mulsant & Rey), voor het eerst onderscheiden van *A. procerus* (Gravenhorst) (als *A. filiformis* in Brakman (1966)). Na nader onderzoek van het materiaal van deze laatste soort bleek *A. serpentinus* ook in Nederland aanwezig, hoewel het voorkomen tot de zuidelijke helft van het land beperkt is.

Het eenvoudigste verschil tussen deze verwante *Astenus*-soorten vormt de beborsteling van het halsschild. Bij *A. procerus* is de borstelhaar in de voorhoeken duidelijk aanwezig en dubbel zo lang als bij *A. serpentinus* (Coiffait 1960, Lohse 1964). Bij deze laatste is de borstelhaar ongeveer zo lang als het oog breed is. De borstelhaar in de halsschild-achterhoeken verschilt nog sterker: deze is bij *A. serpentinus* slechts rudimentair aanwezig en moeilijk waarneembaar, terwijl deze bij *A. procerus* duidelijk aanwezig is.

Hoewel de verspreiding van *A. serpentinus* waarschijnlijk onvoldoende bekend is, lijkt het zwaartepunt in West-Europa te liggen. Hij is gemeld van Spanje, Frankrijk, Groot-Brittannië, België, Duitsland en Oostenrijk (Coiffait 1960, Scheerpeltz 1968, Hyman & Parsons 1994, Köhler & Klausnitzer 1998, Bruge *et al.* 2001). De noordgrens van het areaal loopt door Nederland, waar het voorkomen beperkt is tot de zandgronden van Noord-Brabant en Limburg (figuur 9). In de aangrenzende gebieden is de soort zeer zeldzaam. Zo zijn in het Groot-Brittannië twee vindplaatsen in het zuidoosten, in Cornwall en Devon, bekend (Hyman & Parsons 1994), is uit België slechts één twijfelachtig exemplaar bekend uit Leeuwen, Limburg (Bruge *et al.* 2001) en wordt hij in Duitsland van maar drie regio's uit het zuidwesten van het land genoemd, waarvan het Rheinland de meest noordelijke is (Köhler & Klausnitzer 1998). Het voorkomen in Nederland van de nauwverwante *A. procerus* is geconcentreerd in het midden van het land, met daarnaast vondsten van de Zeeuwse en Zuid-Hollandse duinen en Zuid-Limburg (figuur 10).

Zoals de meeste vertegenwoordigers van het genus *Astenus* is ook *A. serpentinus* een soort van xerotherme omstandigheden (Koch 1989). Hyman & Parsons (1994) vermelden

Figuren 9-10. Verspreiding van **9** *Astenus serpentinus* en **10** *A. procerus* in Nederland. Kleine stippen = slechts waarnemingen van voor 1900.
Distribution of 9 Astenus serpentinus and 10 A. procerus in The Netherlands. Small dots = only records prior to 1900.

de soort van graslanden aan de kust, alwaar 'the beetle has been found in sandy or chalky situations at the roots of grass and in moss etc.'. De Duitse vindplaats bij Kevelaer, waar in 1989 één exemplaar in een potval werd gevangen, betreft een heideveld (Köhler 1990). Koch (1989) noemt verder 'Trockenhänge und Weinberge'. De recente vindplaats in de Meinweg betreft een ruderaal spoorberm op zandige bodem met een spaarzame lage vegetatie (mond. med. T. Heijerman).

Medon brunneus (Erichson)

Materiaal **Ge**: Beek, .vii.1870, 1 ex, Veth (NNM) – **Li**: Vijlen, .iii.1960, 1 ♂, 1.iv.1967, 1 ex, .iii.1969, 2 exx, Berger (NNM).

Onder deze naam zag ik tot nu toe veel onjuist gedetermineerd materiaal. De meeste exemplaren behoren namelijk tot de veel algemenere *M. piceus* (Kraatz). *Medon brunneus* zag ik slechts van Limburg en Gelderland. De door Brakman (1966) vermelde provincies Zuid-Holland en Noord-Brabant komen dan ook te vervallen.

Beide soorten zijn vrij eenvoudig te onderscheiden aan de puntering op de kop. Bij beide is deze zeer dicht, maar bij *M. piceus* zijn de punten kleiner en is de kop voorzien van een puntvrije middenlinie, welke bij *M. brunneus* ontbreekt. De misinterpretatie van *M. brunneus* is waarschijnlijk te wijten aan een storende fout die zowel te vinden is in de tabel in de *Coleoptera Neerlandica* (Everts 1898) als in *Die Käfer Mitteleuropas* (Lohse 1964). Ten onrechte wordt vermeld dat bij het mannetje het vijfde sterniet van *M. piceus* niet voorzien is van borstelrijen, waar dit voor *M. brunneus* wel het geval zou zijn. Beide soorten hebben echter twee dergelijke borstelrijen aan de achterrand van het vijfde sterniet. Deze fout wordt rechtgezet door Lohse (1989).

Sunius propinquus (Brisout de Barneville)

Materiaal **Ze**: Oostburg, 1.ix.2002, 1 ♂, Vorst (cOV).

De eerste vermelding van deze soort voor Nederland is gebaseerd op de vangst van twee exemplaren bij *Formica rufa* Linnaeus te Hilversum door Reclaire (Everts 1924, als *Medon propinquus*). Een exemplaar werd zoals gebruikelijk welwillend afgestaan voor de collectie van Everts. In zijn verzameling bevindt zich inderdaad een exemplaar onder deze naam met de volgende etiketgegevens: Hilversum, 8.vii.1923, Reclaire. Dit exemplaar behoort echter tot *Pseudomedon obsoletus* (Nordmann). Het andere exemplaar blijkt niet meer te achterhalen. Een tweede vermelding in de literatuur kon niet gecontroleerd worden: het exemplaar van Schweiberg (.viii.1986, Sterrenburg, ZMA; Sterrenburg 1989, als *Hypomedon propinquus*) is namelijk niet aanwezig in de collectie Sterrenburg (ZMA).

In september 2002 ving ik een mannetje van deze soort in een oude rol hooi aan de rand van een akker in het Zeeuws-Vlaamse Oostburg. *Sunius propinquus* is een zuidelijke soort die hier te lande aan de noordgrens van zijn areaal zit. Uit België is hij van een aantal districten bekend (Bruge *et al.* 2001), in Duitsland slechts uit Beieren van voor 1900 (Köhler & Klausnitzer 1998). De vermeldingen in Horion (1965) voor Baden berusten blijkbaar op determinatiefouten.

Opmerkelijk genoeg is *S. propinquus* in Groot-Brittannië niet zeldzaam en zelfs de algemeenste van de drie Britse *Sunius*-soorten (Joy 1932, Hyman & Parsons 1994).

***Pseudomedon obscurellus* (Erichson) en *P. obsoletus* (Nordmann)**

Materiaal *Pseudomedon obscurellus* – **Ov**: Hengelo, 2.vii.1940, 1 ♂, Boelens (ZMA) – **Fl**: Horsterwold, 6.v.1995, 1 ♂, Drost (CBD) – **Ge**: Arnhem, .v.1887, 1 ♂, Veth (NNM); Putten, .vi., 2 exx, Everts (NNM-Everts) – **Ut**: Zeist, 29.iv.1916, 1 ex, Schepman (ZMA) – **NH**: Bussum, 10.vii.1954, 1 ♂, Van Nidek (NNM); Hilversum, 8.vii.1923, 1 ex, Reclaire (ZMA) – **ZH**: Den Haag, .v., 2 exx, Everts (NNM-Everts); Loosduinen, .viii., 1 ex, Dixon (NNM-Everts); Loosduinen, .ix., 1 ex, Everts (NNM-Everts); Rotterdam, .viii., 1 ex, Veth (NNM-Everts); *Ibid.*, .iv.1894, 1 ♂, Veth (NNM).

Pseudomedon obsoletus – **Fr**: Vlieland, Dodemansbol, 6.v.1997, 1 ♀, Drost (CBD) – **Dr**: Emmer-Compasuum, 6.x.2000, 1 ♀, Vorst (COV) – **Ov**: Hengelo, 30.iv.1941, 1 ♂, Boelens (ZMA) – **Fl**: Zeewolde, Erkemeder Strand, 6.v.1995, 1 ♀, Vorst (COV) – **Ge**: Groesbeek, .vii., 1 ex, Everts (NNM-Everts); Putten, .vi., 4 exx, Everts (NNM-Everts); Renkum, .vii., 1 ex, Everts (NNM-Everts); Velp, 4.v.1913, 1 ex, De Vos (NNM-Everts); Zaltbommel, 3.v.1992, 1 ♂, Drost (CBD) – **Ut**: Bosch en Duin, 11.v.1912, 1 ex, Schepman (ZMA) – **NH**: Amsterdam, 1 ex, Koornneef (NNM-Everts); Hilversum, 8.vii.1923, 1 ♀, Reclaire (NNM-Everts) – **ZH**: Bodegraven, .vii., 2 exx, Dixon (NNM-Everts); Den Haag, .v., 2 exx, .ix., 1 ex, Everts (NNM-Everts); *Ibid.*, 5.v.1962, 1 ♀, A.C.M. van Dijk (NNM); Kralingen, .vi., 1 ex, Dixon (NNM-Everts); Loosduinen, .ix., 1 ex, Everts (NNM-Everts); Nootdorp, 27.iv.1963, 1 ♀, A.C.M. van Dijk (NNM); Rockanje, 25.ii.1961, 1 ♂, Van der Krift (NNM) – **NB**: Rijin, .v.1894, 1 ex, Veth (NNM) – **Li**: Steijl, .xii., 1 ex, Berchmans (NNM-Everts); Valkenburg, .vii.1887, 1 ♀, Veth (NNM).

De beide Nederlandse vertegenwoordigers van het genus *Pseudomedon* blijken veelvuldig verwisseld te worden. Zo waren maar vier exemplaren van *P. obscurellus* correct op naam gebracht. Beide soorten lijken dan ook sterk op elkaar en worden door Everts in zijn Coleoptera Neerlandica (Everts 1898) zelfs niet onderscheiden: 'Deze soort is enigszins veranderlijk in de breedte van den kop en van het halsschild, alsmede in de lengte der dekschilden, doch is dit mijns inziens geen reden tot het aannemen van twee soorten.' In navolging van Reitter en Ganglbauer komt hij hier later op terug (Everts 1922). Ongelukkigerwijs zijn in de tabel van Lohse (1964) de namen van beide soorten verwisseld. Hoewel dit gecorrigeerd wordt in Lohse (1989) zijn hier de onderschriften bij de afbeeldingen van de aedeagus verwisseld!

Een zeer bruikbaar kenmerk bevindt zich aan de onderzijde van de kop: het gebiedje tussen beide keellijnen is bij *P. obscurellus* voorzien van relatief grote diepe stippels, welke duidelijk verschillen van de overige bestippeling aan de kop-onderzijde. Bij *P. obsoletus* is de bestippeling van dit gebiedje niet afwijkend van de rest (Ganglbauer 1895, Johansen 1914). Daarnaast zijn de mannetjes van beide soorten aan de hand van de aedeagus te determineren (Bohác 1985). Beide soorten zijn in Nederland schaars maar lijken vroeger algemener geweest te zijn. Opvallend is het relatief grote aantal vondsten van het midden van het land (figuren 11-12); *P. obscurellus* lijkt in Noord- en Zuid-Nederland zelfs te ontbreken.

***Lathrobium laevipenne* Heer**

Materiaal **Ov**: Overdinkel, Het Welpelo, 30.iv.1996, 1 ♂, Vorst (COV) – **Li**: Heerlen, .vii.1969, 1 ♂, Berger (NNM).

Veel materiaal onder deze naam bleek fout gedetermineerd. Daarnaast zijn vrouwtjes niet met zekerheid op naam te brengen. Uiteindelijk wordt het voorkomen van *L. laevipenne* slechts voor de provincies Overijssel en Limburg ondersteund door eenduidig te determineren materiaal. Van de door Brakman (1966) vermelde provincies Gelderland, Zuid-Holland en Noord-Brabant zag ik slechts onjuist of onvolgende zeker materiaal (vrouwtjes), zodat deze provincies komen te vervallen. Overigens betreft het hier oud tot zeer oud materiaal, dat bovendien vrijwel geheel afkomstig is uit de collectie Everts (NNM). Voorts noemt de catalogus van Brakman (1966) nog Friesland, maar van deze provincie was geen materiaal te achterhalen.

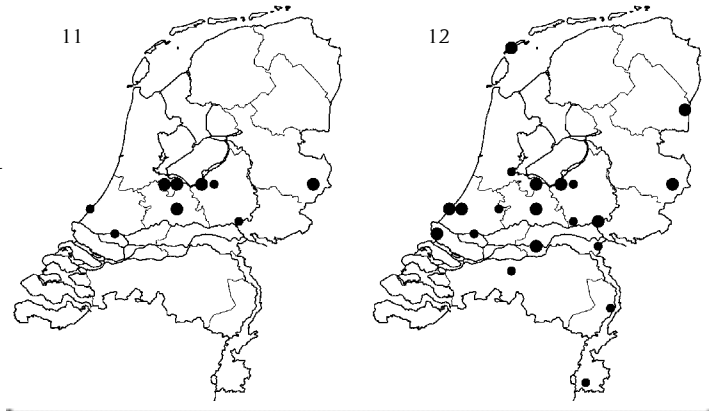
***Lathrobium dilutum* Erichson** nieuw voor Nederland

Materiaal **Li**: Cadier en Keer, 7.viii.1985, 1 ♂, Poot (Poot).

Eén exemplaar van deze soort ging in de collectie Poot schuil onder materiaal van *Lathrobium pallidum* Nordmann. Een revisie van de exemplaren van *L. pallidum* in de openbare collecties leverde geen andere vondsten op. Echter, er bleek zich een tweede Nederlands exemplaar van *L. dilutum* in de collectie Poot te bevinden: Maastricht, 25.vii.1983, det. Vogel (mond. meded. P. Poot).

Beide *Lathrobium*-soorten zijn in opvallend licht, geelbruin van kleur. Hierdoor zijn ze onmiddellijk te onderscheiden van alle andere Nederlandse soorten van het genus (mits uitgekleurd). Het verschil tussen beide is gering, maar mannetjes zijn eenvoudig te determineren aan de hand van het genitaal. Afbeeldingen hiervan worden gegeven door Bordoni (1982) en Coiffait (1982). Determinatie op uitwendige kenmerken is slechts bij directe vergelijking mogelijk. Een goed kenmerk vormt de bestippeling van het achterlijf. Deze is bij *L. dilutum* minder dicht dan bij *L. pallidum*, waardoor het achterlijf bij lage vergroting een glimmender indruk maakt.

Het verspreidingsgebied van *L. dilutum* beslaat grote delen van Noord- en Midden-Europa (Coiffait 1982, Silfverberg

Figuren 11-12. Verspreiding van **11** *Pseudomedon obscurellus* en **12** *P. obsoletus* in Nederland. Kleine stippen = slechts waarnemingen van voor 1900.
Distribution of 11 Pseudomedon obscurellus and 12 P. obsoletus in The Netherlands.
Small dots = only records prior to 1900.

1992). In Groot-Brittannië, waar hij slechts bekend was van enkele vindplaatsen in Schotland en Wales (Hyman & Parsons 1994), werd hij recent ontdekt in Leicestershire (Lott & Daws 1996). Voor Duitsland zijn er recente meldingen (na 1950) uit de meeste regio's (Köhler & Klausnitzer 1998). De Deense meldingen stammen daarentegen alle van voor 1960 (Hansen 1996). In België is *L. dilutum* zeer zeldzaam en slechts bekend van een enkele Ardense vindplaats: Aywaille (Fagel 1970, Bruge *et al.* 2001).

In de meeste bronnen wordt *L. dilutum* gekarakteriseerd als een typische soort van zand- en grindbanken langs rivieren (Horion 1965, Koch 1989, Hyman & Parsons 1994). Vermoedelijk leeft de soort (deels) ondergronds, mogelijk in nesten van kleine zoogdieren zoals muizen, mollen en hamsters. Dit vermoeden wordt ondersteund door vondsten van aanspoelsel, rottend plantaardig materiaal en kelders (Koch 1989). De geringe pigmentatie en de relatief kleine ogen van *L. dilutum* pleiten ook voor een verborgen bestaan. De levenswijze lijkt hiermee sterk op die van *L. pallidum*.

Correctie van gepubliceerde kortschildwaarnemingen

Bij het nazien van collectiemateriaal bleken de volgende sinds het verschijnen van de lijst van Brakman (1966) gepubliceerde vondsten van Steninae en Paederinae betrekking te hebben op een andere soort:

- Stenus longitarsis* Thomson – Haren, 10.ii.1946, 1 ♂, Van Nidek (ZMA; Van Stuivenberg 1997). Het betreft een exemplaar van *S. proditor* Erichson, dat getuige de etikettering ook al door Boelens als zodanig gedetermineerd werd;
- Stenus niveus* Fauvel – Ottersum, 8.x.1978, 3 ♂ 1 ♀, J. Huijbregts (cCS; Van Stuivenberg 1997). Een mannetje behoort tot *S. bifoveolatus* Gyllenhal, de rest tot *S. binotatus* Ljungh;
- Stenus leprieuri* Cussac – Neerijnen, 1.iii.1987, 1 ♂ 3 exx, Sterrenburg (ZMA; Van Stuivenberg 1997). Alle vier de onderzochte exemplaren zijn *S. argus* Gravenhorst, waardoor het voorkomen van *S. leprieuri* tot Zuid-Limburg beperkt blijft;
- Stenus aceris* Stephens – de volgende door Van Stuivenberg (1997) vermelde exemplaren blijken tot de nauwverwante *S. impressus* te behoren: Terschelling, .viii.1957, 1 ♀, Van Heerdt (ZMA); Apeldoorn, 11.x.1958, 1 ♂, Hellinga (ZMA); Drunen, 15.vi.1960, 1 ♂, Poot (ZMA); Markiezaat, .viii.1988, 1 ♂, Sterrenburg (ZMA) en Epen, 15.vi.1961, 1 ♂ 1 ♀, Van der Wiel (ZMA). Het bekende voorkomen van *S. aceris* blijft hierdoor beperkt tot het Deltagebied;
- Stenus ossium* Stephens – Ommen, 25.vi.1916, 1 ♂ (ZMA; Van Stuivenberg 1997); Eindhoven, omgeving, 1 ♀, Berger (NNM; Stuivenberg 1997); Oosterhout, 20.vi.1956, 1 ♀, M. Koning (ZMA; Stuivenberg 1997). Deze exemplaren behoren respectievelijk tot *S. argus*, *S. palustris* en *S. geniculatus* Gravenhorst;
- Paederus fuscipes* Curtis – Zuidlaardermeer, 14.iii.1989, 1 ex, Sterrenburg (ZMA; Sterrenburg 1997). Het betreft *P. riparius* (Linnaeus);
- Paederus littoralis* Gravenhorst – Kop van 't Land, 13.xi.1988, 2 exx, Sterrenburg (ZMA; Sterrenburg 1997). Het betreft eveneens *P. riparius* (Linnaeus);
- Astenus procerus* (Gravenhorst) – Siddeburen, 14.iii.1989, 3 exx, Sterrenburg (ZMA; Sterrenburg 1997 als *A. filiformis*). De exemplaren behoren tot *A. pulchellus* (Heer).

Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar A. van Assen (NNM), B.J.H. Brugge (ZMA), F. van Stuivenberg (NME), M.B.P. Drost (Wadenoijen), T. Heijerman (Wageningen), wijlen P. Poot (Maastricht) en J.C.P.M. van de Sande (Amsterdam) voor de leen van materiaal onder hun beheer en naar J. Huijbegts voor kritische opmerkingen op het manuscript.

Literatuur

- Allen AA 1978. Notes on some British Staphylinidae - 4. *Stenus butrintensis* Smet. new to Britain with brief remarks on a few others of the genus. Entomologist's Monthly Magazine 113: 63-69.
- Anderson R, Nash R & O'Connor JP 1997. Irish Coleoptera. A revised and annotated list. Irish Naturalists' Journal, Special Entomological Supplement: [i], 1-81, i-iv.
- Assing V 1994. Ein neuer *Stenus* aus Mitteleuropa: *Stenus contumax* spec. nov. (Col.: Staphylinidae). Entomologische Blätter für Biologie und Systematik der Käfer 90: 105-112.
- Assing V & Puthz V 1998. Gattung *Stenus* Latreille. In: Die Käfer Mitteleuropas 15 (Lucht W & Klausnitzer B eds): 130-131. Goecke & Evers.
- Betz O 1998. Comparative studies on the predatory behaviour of *Stenus* spp. (Coleoptera: Staphylinidae): the significance of its specialized labial apparatus. Journal of Zoology, London 2444: 527-544.
- Bohác J 1985. Review of the subfamily Paederinae (Coleoptera, Staphylinidae) of Czechoslovakia. Part II. Acta Entomologica Bohemoslovaca 82: 431-467.
- Bordoni A 1982. Studi sui Paederinae V. Intorno ad alcuni Lathrobii poco noti, revisione dei tipi e descrizione di una nuova specie italiana (Col., Staphylinidae). Frustula Entomologica N.S. 2: 31-56.
- Brakman PJ 1966. Lijst van Coleoptera uit Nederland en het omliggend gebied. Monographieën van de Nederlandsche Entomologische Vereeniging 2: i-x, 1-219.
- Bruge H, Drugmand D & Haghebaert G 2001. Coleoptera Staphylinidae de Belgique et du Grand-Duché de Luxembourg. Catalogue commenté et éléments de biogéographie. Bulletin de la Société Royale Belge d'Entomologie 137: 139-172.
- Ciceroni A, Puthz V & Zanetti A 1995. Coleoptera Polyphaga III (Staphylinidae). In: Checklist delle specie della fauna italiana 48 (Minelli A, Ruffo S & La Posta S eds): 1-65. Calderini.
- Coiffait H 1960. Les *Astenus* d'Europe et de la région méditerranéenne (Coléoptères Staphylinidae). Bulletin de la Société d'histoire Naturelle de Toulouse 95: 49-99.
- Coiffait H 1982. Coléoptères Staphylinidae de la région paléarctique occidentale IV. Sous-famille Paederinae Tribu Paederini 1 (Paederi, Lathrobii). Nouvelle Revue d'Entomologie 12, Supplement: 3-440.
- Cuppen JGM, Vorst O, Heijerman Th, Sande C van de, Muilwijk J, Vondel B van, Teunissen APJA, Edzes HT, Berg C van den & Nunen F van 1995. Coleoptera - kevers. In: Verslag van de 129e zomervergadering van de Nederlandse Entomologische Vereniging, 3-5 juni 1994, te Kreielt bij Wintelre (Koomen P ed.). Entomologische Berichten 55: xx-xxix.
- Dauphin P 1993. Notes sur les *Stenus* de France (Coleoptera Staphylinidae). Le sous-genre *Hemistenus*. Bulletin de la Société Linnéenne de Bordeaux 21: 11-23.
- Drugmand D 1988. Coleoptera Staphylinidae nouveaux pour la faune belge provenant de la collection E. Derenne. Bulletin et Annales de la Société Royale Belge d'Entomologie 124: 61-64.
- Everts E 1898. Coleoptera Neerlandica. De schildvleugelige insecten van Nederland en het aangrenzend gebied I: i-viii, 1-677. Martinus Nijhoff.
- Everts E 1906. De Standaard-collectie der Nederlandsche Coleoptera. Entomologische Berichten 2: 135-137.
- Everts E 1917. Nieuwe vondsten voor de Nederlandsche Coleopteren-fauna VIII. Entomologische Berichten 4: 334-338.
- Everts E 1922. Coleoptera Neerlandica. De schildvleugelige insecten van Nederland en het aangrenzend gebied III: i-xviii, 1-668.

- Martinus Nijhoff.
- Everts E 1924. Vierde vervolg op het aanhangsel in "Coleoptera Neerlandica" III. Entomologische Berichten 6: 277-285.
- Fagel G 1970. Une intéressante capture en Belgique: *Lathrobium dilutum* Er. (Coleoptera, Staphylinidae). Bulletin et Annales de la Société Royale d'Entomologie de Belgique 106: 165-166.
- Frank JH & Kanamitsu K 1987. *Paederus*, sensu lato (Coleoptera: Staphylinidae): Natural history and medical importance. Journal of Medical Entomology 24: 155-191.
- Ganglbauer L 1895. Die Käfer Mitteleuropa. Die Käfer der österreichisch-ungarischen Monarchie, Deutschlands, der Schweiz sowie des französischen und italienischen Alpengebietes. Zweiter Band. Familienreihe Staphyloidea. 1. Theil: Staphylinidae, Pselaphidae: i-vi, 1-881.
- Hansen M 1996. Katalog over Danmarks biller. Entomologiske Meddelelser 64: 1-231.
- Horion A 1963. Faunistik der Mitteleuropäischen Käfer. Band IX. Staphylinidae 1. Teil Micropeplinae bis Euaesthetinae: i-xii, 1-412. Selbstverlag.
- Horion A 1965. Faunistik der Mitteleuropäischen Käfer. Band X. Staphylinidae 2. Paederinae bis Staphylininae: i-xv, 1-335. Selbstverlag.
- Hyman PS & Parsons MS 1994. A review of the scarce and threatened Coleoptera of Great Britain. Part 2: 1-248. Joint Nature Conservation Committee.
- Jarigge J 1949. Contribution a l'étude des Staphylinides circumméditerranéens. Annales de la Société Entomologique de France 116: 59-72.
- Jelínek J 1993. Check-list of Czechoslovak Insects IV (Coleoptera). Folia Heyrovskyana, Supplementum 1: 1-172.
- Johansen JP 1914. Danmarks rovbiller eller billefam Staphylinidae's danske slægter og arter: [i-viii], 1-660. Bianco Lunos Bogtrykkeri.
- Joy NH 1932. A practical handbook of British beetles. Volume 1: i-xxvii, 1-622. HF & G Witherby.
- Kellner RLL 2002. Molecular identification of an endosymbiotic bacterium associated with pederin biosynthesis in *Paederus sabaeus* (Coleoptera: Staphylinidae). Insect Biochemistry and Molecular Biology 32: 389-395.
- Koch K 1989. Ökologie Band 1. In: Die Käfer Mitteleuropas (Freude H, Harde KW & Lohse GA eds) E1: 1-440. Goecke & Evers.
- Köhler F 1990. Neu- und Wiederfunde für die Käferfauna des Niederrheinischen Tieflandes durch Waltraud Fritz. Rundschreiben der Arbeitsgemeinschaft Rheinischer Koleopterologen 1990: 13-18.
- Köhler F 2000. Erster Nachtrag zum "Verzeichnis der Käfer Deutschlands". Entomologische Nachrichten und Berichte 44: 60-84.
- Köhler F & Klausnitzer B (eds) 1998. Verzeichnis der Käfer Deutschlands. Entomologische Nachrichten und Berichte Beiheft 4: [i-ii], 1-185.
- Lohse GA 1964. Familie Staphylinidae I (Micropeplinae bis Tachyporinae). In: Die Käfer Mitteleuropas 4 (Freude H, Harde KW & Lohse GA eds): 7-264. Goecke & Evers.
- Lohse GA 1989. Familie Staphylinidae (I) (Piestinae bis Tachyporinae). In: Die Käfer Mitteleuropas 12 (Lohse GA & Lucht WH eds): 121-183. Goecke & Evers.
- Lott D & Daws J 1996. Beetles from pitfall traps in Leicestershire grasslands. Coleopterist 4: 73-77.
- Maciejewski KH 1994. [*Stenus umbratilis* (Casey, 1884) (Coleoptera, Staphylinidae) - new to the Polish fauna.] Wiadomosci Entomologiczne 13: 91-93.
- Nonnekens AC 1961. De Coleoptera van het Amsterdamse Bos. Entomologische Berichten 21: 116-128.
- Nonnekens AC 1965. De Coleoptera van het Amsterdamse Bos II. Entomologische Berichten 25: 231-233.
- Putzh V 1966. *Stenus cautus* Er., *europaeus* nov. spec. und *macrocephalus* Aubé (Coleoptera, Staphylinidae). Entomologische Blätter für Biologie und Systematik der Käfer 62: 111-120.
- Putzh V 1971. Kritische Faunistik der bisher aus Mitteleuropa bekannten *Stenus*-Arten nebst systematischen Bemerkungen und Neubeschreibungen (Coleoptera, Staphylinidae). Entomologische Blätter für Biologie und Systematik der Käfer 67: 74-121.
- Putzh V 1972. Das Subgenus "*Hemistenus*" (Col., Staphylinidae). Annales Entomologici Fennici 38: 75-92.
- Scheerpeltz O 1968. Coleoptera - Staphylinidae. Catalogus Faunae Austriae Teil XVfa: 1-279.
- Silfverberg H 1992. Enumeratio Coleopterorum Fennoscandiae, Daniae et Baltiae: i-v, 1-94. Helsingin Hyönteisvaihdydistys.
- Smetana A 1959. Zur Kenntnis der Staphyliniden-Fauna Albanien (Col., Staphylinidae). Acta Entomologica Musei Nationalis Praegae 33: 195-218, 4 pls.
- Sterrenburg FCF 1989. Ergänzungen zur Käferfauna der Niederlande (Coleoptera). Entomologische Blätter für Biologie und Systematik der Käfer 85: 81-92.
- Sterrenburg FCF 1997. Ergänzungen zur Staphylinidenfauna der Niederlande 2 (Coleoptera: Staphylinidae). Nederlandse Faunistische Mededelingen 7: 27-30.
- Stuivenberg F van 1997. Tabel en verspreidingsatlas van de Nederlandse *Steninae* (Coleoptera: Staphylinidae). Nederlandse Faunistische Mededelingen 6: 1-60.
- Thion [E] 1835. Description des organes de la manducation chez les Stènes. Annales de la Société Entomologique de France 4: 153-165, pl 3B.
- Tottenham CE 1954. Staphylinidae Section (a) Piestinae to Euaesthetinae. Handbooks for the Identification of British Insects 4 (8a): 1-79.

Geaccepteerd 7 april 2004.

Summary News on Dutch rove beetles 3 – *Steninae*, *Paederinae* (Coleoptera: Staphylinidae)

This third article in a series on Dutch rove beetles deals with some species of the subfamilies *Steninae* and *Paederinae*. Five species are reported from The Netherlands for the first time, all of which had been confused with similar species until now. The recently described *Stenus contumax* was discovered from several localities in the east and south of the country. The presence of *Stenus butrintensis* forms the northernmost occurrence of this species on the continent. Its close relative *S. pallitarsis* has probably disappeared, as the latest record dates back to 1926. Three specimens of *Stenus umbratilis* were discovered among material of *S. pubescens*. *Astenus serpentinus* appeared to be present in the provinces of Noord-Brabant and Limburg. *Lathrobium dilutum* was discovered in the south of the province of Limburg.

Four species have to be deleted from the Dutch list as no specimens could be traced: *Stenus sylvester*, *S. cautus*, *S. ludyi* en *S. flavipalpis*. The presence of two other species on the list was based on misidentifications. However, their occurrence in The Netherlands could be confirmed with recently collected material: *Stenus scrutator* was discovered at several localities at the Weerribben (province of Overijssel), and a single male of the southern species *Sunius propinquus* was collected from decaying hay in Zeeuws-Vlaanderen.

Some other species are discussed; the study of the available material shows their distribution in The Netherlands to be much more limited than previously reported. *Stenus morio* is only known from the vicinity of Hengelo, Overijssel, where it was collected on a few occasions in the early 1940s. *Stenus ochropus* is confined to the province of Limburg, and *Medon brunneus* to Limburg and Gelderland. *Lathrobium laevipenne* is at the moment only known with certainty from the provinces of Overijssel and Limburg. Finally the species-pair *Pseudomedon obscurellus* and *P. obsoletus* is treated. Both species have been often confused in the past, but can be reliably identified using the puncturation at the underside of the head.